

Demetrios: Om brevformer

Indledt og oversat af
Chr. Gorm Tortzen

Indledning

Breve har været brugt som meddelelsesform over længere afstande lige siden skriveteknikkens opfindelse. Der er bevaret i tusindvis af antikke breve, nogle ganske dagligdags beskeder, andre filosofiske eller politiske traktater forklædt som personlige meddelelser. Med brevformens udbredelse i oldtidens samfund fulgte en række konventioner, der dels ses af de bevarede brevcorpora,¹ dels af en række ydmyge skrifter,² der prøver at systematisere brevene i typer eller genrer og give gode råd om indhold og form. Den seneste udgiver af nedenstående tekst *Om brevformer*, Valentin Weichert, har uden tvivl ret i, at den traditionelle forfatterangivelse Demetrios fra Phaleron (Lykeions mæcen i slutningen af 300-tallet f.Kr.) er forkert. Weichert udgiver teksten under navnet Demetrios, som han af indholdsmæssige og sproglige årsager placerer i Ægypten i 1. årh. e.Kr. (se nedenfor). Den meget sparsomme senere litteratur om værket er uden videre gået ud fra dette som et faktum,³ og der er ingen grund til at drage Weicherts konklusion i tvivl. Den lille bog er stilet til den ligeledes ukendte Herakleides.

-
1. De ældste corpora er Platons og Isokrates' breve. I hellenismen fulgte et meget stort antal (pseudepigrafiske) breve, udgivet af Rudolf Hercher i *Epistolographici Græci* (1873). De fleste af disse breve er blevet til i de retoriske skoler og har kun værdi som eksempler på undervisningstraditionen. Anderledes med Ciceros, Sallusts, Senecas og Plinius' breve. Fælles for disse er, at de er beregnet på at læses af en større offentlighed, mens en helt anden type er privatbreve, fx Vindolandabrevene (skrevet på tynde træspåner), Mons Claudianusbrevene (skrevet på ostraka) og de mange private papyrusbreve skrevet i ptolemæer- og romertiden. Se i øvrigt min artikel om den lille brevroman om platoneleven Chion i akterne fra Platonselskabets årsmøde i Oslo 2015 (Supplement til *Aigis* 2017,1).
  2. Jeg er stødt på følgende: Demetrios' lille bog om brevtyper, som hermed oversættes, foruden større og mindre, og senere, værker af Libanios, Proklos, Photios og Gregorios af Nazians om samme emne. Libanios er sammen med Demetrios udgivet af Valentinus Weichert, Lipsiæ 1910.
  3. Således Ingemar Düring i *Chion of Heracleia. A Novel in Letters*. Göteborg 1951, p. 19, hvor jeg først blev opmærksom på det lille skrift. Til argumenterne for en placering i kejsertiden vil jeg føje den meget udbredte brug af perfektivaspektet i verberne, som er et karakteristikum for senere græsk.

Demetrios er ingen stor stilist, og hans forsøg på at skrive i lærebogsstil er noget stivbenet og ikke altid lige klar og logisk, hvilket oversættelsen selvfølgelig ikke skal lave om på. Til gengæld kan indholdet give den moderne læser et godt indblik i, hvordan en pedant i det 1. årh. forsøger at systematisere og regulere en på mange måder uregerlig genre. Demetrios beskæftigede sig tydeligvis med breve fra en travl virkelighed blandt professionelle brevskrivere og deres arbejdsgivere i den romerske provinsadministration – og var meget langt fra den litterære brevgenre, vi kender fra filosoferne. Sammenligninger med de kendte, fiktive brevsamlinger viser dog, som Düring bemærker, påfaldende ligheder med Demetrios' 21 kategorier. Det samme gælder i øvrigt, hvis man sammenligner med nutidens almindelige korrespondance, nyhedsbreve og reklamer.

I eksemplerne ser man et forsøg på at almengøre teksterne, der derved kommer til at virke noget kunstige og skabelonagtige. Ord som 'hændelsen, det skete, begivenhederne' og NN (ὁ δέινα) fungerer som udfyldninger af konkrete situationer, der efter behov vil kunne suppleres. Brevteksterne er altså modelbesvarelser og ikke eksempler hentet fra eksisterende brevlitteratur.

Demetrios er mig bekendt kun oversat (til latin) af Hercher i *Epistolographi Græci*. Hans tekst afviger på væsentlige punkter fra Weicherts, der følger håndskriftet Marcianus 418, hvor dette er intakt. Hercher har derimod brugt ældre udgaver, som baserer sig på Aldinerudgaven og en række håndskrifter, der indeholder udvidelser og tekstændringer. Da bogen tydeligvis er ment som – og formodentlig også brugt som – et praktisk redskab, er tekstvarianterne blot et udtryk for forskellige antikke og middelalderlige brugeres forsøg på at præcisere og eksplicite teksten. Man kan derfor diskutere, om Weicherts udgivelsesprincipper, der i 1910 givetvis blev anset for de helt rigtige, i en ny tekstkritisk udgave burde være anderledes, og om man ligesom i nogle udgaver af folkebøger burde trykke versionerne synoptisk. Formålet med denne oversættelse er imidlertid udelukkende at gøre opmærksom på en, tror jeg, ukendt tekst fra et hjørne af den antikke verden, som fortjener lidt mere opmærksomhed. Jeg er dog hist og her faldet for fristelsen og har indført et par af udvidelserne (eller ændringerne), fordi de giver god mening. Det er anført i noterne.

Oversættelse

Forord til Herakleides

De forskellige brevformer har rent faktisk en teori såvel om deres komposition med udgangspunkt i adskillige genrer som om udførelsen ud fra, hvad der passer til enhver situation, men selvom brevene burde affattes så fagligt korrekt som muligt, bliver de skrevet på må og få af folk, der har fået denne pålagt opgave af deres foresatte.

Jeg har imidlertid bemærket, at du er meget interesseret i lærdom og har derfor udarbejdet en fremstilling med eksempler af, hvor mange brevformer der er, og hvilke forskelle der er mellem dem, og jeg har vist en slags model for hver genre ved led for led at fremstille meningen i hver af dem. Dels går jeg ud fra, at du vil være glad, hvis du kan få en mere betydningsfuld viden end andre, fordi du ikke finder livets højdepunkter i mad men i indsigt; dels går jeg ud fra, at jeg også vil få del i denne ros. [...⁴]

---

4. Jeg følger her håndskriftgruppe β , Aldinerudgven og Hercher i udeladelsen af otte linjer i hovedhåndskrift M, der synes korrupte og er vanskelige at få hoved og hale i. Et forsøg på en oversættelse af teksten af de otte linjer (*labem contraxisse videtur*, som Weichert skriver) lyder: 'Fordi jeg på et sent tidspunkt i livet har fundet en genreinddeling ($\gamma\epsilon\nu\omicron\varsigma$) og en metodisk fremstilling ($\mu\acute{\epsilon}\theta\omicron\delta\omicron\varsigma$), var jeg ikke opsat på at formene den bedst egnede person adgang til denne omstændighed. For vil en ældre mand ikke få denne reaktion, når han har brugt megen tid på tilegnelsen af lærdom? Han har jo anvendt sin usikre og farlige ungdom på de bedste af alle videnskaber. Muligvis vil tilstrækkelig tid være en god vejleder for dem, der har denne omskriftelige evne til overtalelse. Omvendt viser ungdomstiden sig at omfatte mange ulykkelige omstændigheder.' Den usikre tekst virker som en senere tilføjelse og er uden betydning for det følgende.

Brevformerne

Jeg er stødt på 21 forskellige brevtyper. Måske vil tiden kunne fremvise mange flere (for den er fra naturens hånd velegnet til at finde både fag og indsigt), men der er indtil i dag ikke fremkommet nogen anden egnet typologi over brevformerne. Hver af formerne kaldes efter sit indhold således:

1. venskabelig (φιλικός)
2. introducerende (συστατικός)
3. bebrejdende (μεμπτικός)
4. kritisk (όνειδιστικός)
5. trøstende (παραμυθητικός)
6. revsende (έπιτιμητικός)
7. vejledende (νουθητικός)
8. truende (άπειλητικός)
9. dadlende (ψεκτικός)
10. rosende (έπαινετικός)
11. rådgivende (συμβουλευτικός)
12. anmodende (άξιωματικός)
13. forespørgende (έρωτηματικός)
14. besvarende (άποφαντικός)
15. kodet (άλληγορικός)
16. begrundende (άιτιολογικός)
17. anklagende (κατηγορικός)
18. forsvarende (άπολογητικός)
19. lykønskende (συγχαρητικός)
20. forstillet (είρωνικός)
21. takkende (άπευχαριστικός)

1. Den *venskabelige* form er altså den, der synes skrevet af en ven til en ven. Men også folk som ikke rigtig er venner, skriver sådan, for tit bliver folk i tjeneste hos en statholder beordret til at skrive venskabeligt til lavere rangerende og til andre ligemænd: strateger, epistrateger, og dioiketer.⁵ Sommetider skriver de også til dem uden at kende dem. De gør det nemlig ikke, fordi de er tæt forbundne eller har ét og samme sindelag, men fordi de mener, at ingen vil sige dem imod, hvis de skriver venligt, men tværtimod vil acceptere det og gøre, som de skriver. Denne brevform kaldes netop venskabelig, fordi den skrives som til en ven. Det følgende er sådan et:

‘Selvom jeg er befinder mig langt borte fra dig, føler jeg kun dette på min krop. For jeg vil aldrig nogensinde kunne glemme hverken dig eller vores fælles upåklagelige opvækst lige fra barnsben. Jeg ved med mig selv, at jeg er oprigtig over for dig og i høj grad har ydet dig hjælp frivilligt, og jeg går ud fra, at du har den samme holdning til mig og ikke på nogen måde vil modsige mig. Du vil derfor gøre mig en tjeneste ved at holde et vågent øje med medlemmerne af min husstand, så de ikke mangler noget, bistå dem med det, de måtte behøve, og skrive til mig om, hvad du beslutter.’

2. Den *introducerende* form er den, vi skriver for en anden og til en anden, og hvor vi indfletter en anbefaling og samtidig omtaler de hidtil ukendte personer, som var de velkendte. Sådan her:

‘Den der overbringer dig dette brev, er kendt og elsket af mig for den pålidelighed, han udviser. Du vil gøre ret i at tage vel imod ham – både for min skyld, og for hans og for din egen. For du vil ikke fortryde, i det tilfælde du vil betro ham en hemmelighed eller en hemmelig opgave. Du vil også rose ham over for andre, når du mærker, hvor megen nytte han kan være til i alle situationer.’

---

5. Teksten omtaler *στρατηγός*, *ἐπιστρατηγός*, og *διοικετής*. I det ptolemæiske og romerske Ægypten svarer disse titler omtrent til amtmand, departementschef og minister. Sammenlign også omtalen af Alexandria i eksempel 18. Der er således ret god grund til at antage at teksten stammer fra Ægypten.

3. Den *bebrejdende* form er den, som antager, at man ikke virker som en der bærer nag.⁶ Sådan her:

‘Hvis du endnu ikke har haft lejlighed til at vise din taknemmelighed over alt det gode, du har oplevet, går jeg ud fra, at det ikke vil være korrekt at undlade at minde dig om, hvordan du er blevet behandlet. Du har oven i købet fremsat ubehagelige bemærkninger om os. Vi bebrejder dig derfor, at du opfører dig på den måde – og også os selv, fordi vi ikke forstod, at du er sådan en.

4. Den *kritiske* form bruges, når vi med beklagelse kritiserer en, der har fået god behandling af os selv, for hvad han har gjort:

‘Allerførst burde du lære “kend dig selv”, og først derefter burde du opføre dig ubehageligt over for andre. Nu hvor vi har ført dig frem til succes, og du har en position på grund af os, er du langt mere selvglad end nødvendigt. Det er vores skyld, for du skulle ikke have haft så fri en stilling. Selvom du nu er blevet fri, har du nemlig fået en attitude som en slave.⁷

5. Den *trøstende* form er den, som man skriver i til folk, der sidder tilbage med sorg, når en ulykke har ramt dem. Det er sådan her:

‘Da jeg hørte om de ulykker, der har ramt dig fra en grum skæbne, blev jeg meget ked af det, for jeg mente, at denne hændelse snarere burde have ramt mig end dig. Den dag, hvor jeg så alt, hvad der står dig i vejen i livet, følte jeg nemlig med dig, og jeg tænker på, at det er alles lod fra naturens side – den fortæller hverken den tid eller den alder, hvor vi skal lide, men kommer som regel til os uden anledning og højst ubelejligt. Da jeg ikke har mulighed for at være hos dig, besluttede jeg at gøre det med et brev. Tag nu tildragelsen så

---

6. Dette må være meningen med den sære formulering. Hercher opgiver at oversætte definitionen og sætter blot ...

7. Hercher og β har følgende tilføjelse: ‘Tal grimt, når du nu ikke har lært at tale pænt.’ Stobæus (III.530 W) tilskriver Platon dette udsagn.

let, du kan, og ligesom du har trøstet andre, skal du trøste dig selv. For du ved godt, at din egen fornuft lidt efter lidt vil gøre fremtiden mere udholdelig for dig.'

6. Den *revsende* form skrives med kritik af nogle stedfundne fejltrin, på denne måde:

'Nogle fejltrin begås med vilje, andre ufrivilligt; nogle er større, andre er mindre; nogle af dem skader kun den, der har begået dem, andre skader andre. Dig er det gået efter fortjeneste, for du har ikke begået de store og for mange skadelige ting *mod* din vilje. Det er derfor passende, at du udsættes for en større kritik, hvis det altså kan lade sig gøre i den nuværende situation og i relation til de øvrige lovovertrædelser.

Men det er stadig muligt at du kan råde bod på de fejltrin, du har begået. Hvis du stiller op til en tilrettevisning, kan du selv blive årsag til, at de tidligere begivenheder kan betragtes som ikke at have fundet sted.'

7. Den *vejledende* form forklarer ved sin egen benævnelse, hvad den går ud på. At vejlede nogen er nemlig at koncentrere sig om det, der skal vejledes om, og at fortælle, hvad man skal og ikke skal gøre. På denne måde:

'Du har handlet forkert ved at opføre dig dårligt over for en mand, der er ordentligt opdraget, har levet fornuftigt og i det hele taget ikke har gjort dig noget. Derfor skal du komme med en undskyldning. For hvis du til gengæld blev behandlet tilsvarende af en anden, måtte du finde dig i at rette den samme anklage mod dig selv.

8. Den *truende* form bruges, når vi med eftertryk gør folk bange for handlinger, de har begået eller vil begå. På denne måde:

'Hvis du ikke regner med at blive straffet for dine handlinger, så gør det endelig! Men du ved udmærket, at hvad enten du flyver op i luften eller dykker ned i havet, vil du aldrig nogensinde få et roligt øjeblik. For du vil ikke kunne finde en udvej, så du kan slippe for det, du fortjener at lide.'

9. Den *dadlende* form bruges, når vi vil indberette nogen for dårlig opførsel eller en forkert handling. På denne måde:

‘Hvor dårligt NN har opført sig over for dem, der er overgivet i hans hænder, det vil du få at høre fra andre, selvom jeg tier stille. Det er nemlig på sin plads at skrive om de ting, som ingen har kendskab til. Men det, der er soleklart for alle og enhver og bliver indberettet af rygter selv, om *det* er det overflødigt at afsløre noget, som jo bevises af, at det blive fortiet.

10. Den *rosende* form bruges, når vi roser nogen for at have gjort noget eller for at have truffet et valg.

‘Jeg har også tidligere, når du har skrevet, forstået din gode karakter og nu bifalder og anbefaler jeg, hvad du har gjort. Det vil gavne os begge.’

11. Den *rådgivende* form bruges, når vi fremfører vores egen mening og tilskynder en til noget, eller advarer en om noget. På denne måde:

‘Nu har jeg i hovedtræk fremlagt for dig, af hvilke årsager jeg er populær blandt mine undergivne. Jeg forstår nu, at du på grund af din væremåde også er i stand til at skaffe undersåtterne velvilje gennem dine underordnede, og endvidere at du ikke gør dig gode venner med de fleste, men opfører dig dannet og venligt over for alle. Med denne adfærd opnår du nemlig et godt ry i den brede befolkning og du vil få en stabil administration.’

12. Den *anmodende* form består i ønsker og bønner og de såkaldte anråbelser, og somme tider også i forbøn for nogen. På denne måde:

‘Jeg har kritiseret NN for, hvad du siger han har gjort mod dig, og jeg er gået hårdere til ham, end rimeligt er, og nok også hårdere end du ville have gjort selv. Ret for fremtiden din aggression imod mig. Jeg ved nemlig, at du er et ordentligt menneske og omgængelig

over for dine venner. Tæm nu dit voldsomme sind, som Homer siger: *Styr dog dit hidsige lynne. Selv guderne kan jo formildes.*⁸⁾

13. Den *forespørgende* bruges, når vi spørger om et eller andet og opfordrer nogen til at svare os. På denne måde:

‘Jeg hører, at NN har opholdt sig hos dig. Forklar mig nu, om han stadig er der, eller om han er rejst.’

14. Den *besvarende* vil sige, at vi svarer nogen, der spørger. På denne måde:

‘Du har skrevet til mig og spurgt, om NN er her hos os. Det er han stadig, og han siger, at han regner med at blive.’

15. Den *kodede* form bruges, når vi ønsker, at kun den, vi skriver til, forstår det, og vi antyder én ting gennem en anden. For eksempel:

‘Jeg hører at sportsmanden, der skal konkurrere med dig, bor nøgen uden for portene i et mørkt hus. Jeg deler din glæde, for du vil besejre ham uden støv.’⁹⁾ – For har han så ikke antydnet, at han går ud fra, at hans modstander i en retssag har tabt?

En anden skrev truende: ‘Vil I ikke holde op, før I ser cikaderne synge på den bare jord?’ Han har antydnet én ting gennem en anden. For han ønsker at sige: ‘Vil I ikke holde op, før I ser, at jeres land er fuldstændig ødelagt?’ Cikaderne kan nemlig kun komme til at synge på på den bare jord, hvis landet hverken har træer eller bymure tilbage.

16. Den *begrundende* form bruges, når vi angiver grunde til, at noget ikke er sket eller ikke vil ske. For eksempel:

---

8. Verset er et sammenstik af *Iliaden* 9.496 og 497 (i Dues oversættelse), hvor den gamle Phoinix forgæves prøver at tale Achilleus til fornuft.

9. Om betydningen af ‘uden støv’ se Thomas Heines artikel i dette nummer af AIGIS.

‘Du skrev til mig, at jeg hurtigt skulle komme til dig, og det var også min plan. Men alt i forbindelse med sejladsen er gået galt. Det var ikke til at få fat på et skib, fordi alle var sat i søen til militærformål, og da vi fandt et, var der modvind, og vi måtte ligge inaktive hen. I mellemtiden har jeg modtaget en stævning. Hvis det alt sammen ordner sig, kan du vente mig.’

17. Den *anklagende* form er den, der består af en beskyldning om at gøre noget, man ikke bør, for eksempel:

‘Jeg var bestemt ikke glad for at høre, hvad man siger om dig, for det er uværdigt for din position. Du har desuden betroet dig til en, der taler ondt om mig, selvom du udmærket ved, at han både bagtaler folk og er fuld af løgn. I det hele taget sårer du mig ved at have en ven, som du ved er alles fjende, uden at overveje, at den der anklager alle over for dig, sandsynligvis gør det samme mod dig. Jeg kritiserer altså ham for at gøre dette, og dig fordi du virker fornuftig, men ikke kan vurdere dine venner.’

18. Den *forsvarende* form anfører modargumenter mod anklager sammen med et bevis. For eksempel:

‘Tilfældet har gjort ret i at give mig vigtige punkter til min argumentation. For på det tidspunkt, hvor de siger, at jeg har gjort det, var jeg sejlet til Alexandria og befandt mig dér. Derfor kunne det ikke lade sig gøre at se eller træffe ham, som jeg står anklaget for at have mødt. Det er også uden mening, at jeg skulle anklage dig, der intet forkert har gjort, når jeg nu ikke har haft nogen konflikt med dig. Næh, det er tydeligt, at disse falske anklagere selv har gjort et eller andet utilstedeligt og har bagtalt mig, fordi de har bange anelser om, at jeg skal skrive noget om dem til dig. Hvis du har haft nogen tiltro til deres tomme snak, så sig det! Men hvis du stadig er, som du bør være over for mig, så vil du få det hele at vide, når jeg kommer. Hvis jeg nogensinde har sagt noget grimt om andre til dig, kunne man forvente, at jeg ville gøre det samme om dig over for andre. Når du modtager mig, vil alt blive lagt frem, så du kan forstå, at du har truffet det helt rigtige valg ved at have mig som ven, og jeg kan så få et virkeligt bevis på det fra dig. For vores anklagere vil nemlig snart ryge i totterne på hinanden og kvæle sig selv.’

19. Den *lykønskende* form bruges, når vi skriver og deler glæden med nogen over nogle store og uventede begivenheder. For eksempel:

‘Jeg går ikke ud fra, at der var lige så stor glæde hos dig – den hovedansvarlige for denne sag – som der var hos mig, da jeg hørte om de gode ting, der er sket for dig. Jeg er dog overbevist om, at hvis skæbnen vil, sker der endnu større ting. For din adfærd er ikke gået upåagtet hen blandt dine overordnede,¹⁰ både på grund af den imødekommenhed du viser over for mennesker, og på grund af din fromhed over for guderne.’

20. Den *forstillede* form er, når vi siger det modsatte af de faktiske forhold og kalder de dårlige mennesker smukke og gode. For eksempel:

‘Du har nu demonstreret din velvilje over for os, som du viste før i tiden. Jeg har nemlig bemærket din smukke og gode indstilling med det til følge, at du efter bedste evne har ødelagt det for os. Hvis du får samme behandling, må du ikke tage det ilde op, for vi er sikre på, at om guderne vil, får vi lejlighed til det, hvilket du aldrig vil få imod os.’

21. Den *takkende* form bruges til at minde om, at man er nogen tak skyldig. For eksempel:

‘Foranlediget af den tjeneste, du har gjort mig med dine ord, iler jeg med i handling at vise dig den positive holdning, jeg har til dig. Jeg går nemlig ud fra, at det jeg kan gøre for dig, er mindre end det burde være, for selv ikke hvis jeg gav mit liv for dig, ville jeg kunne gøre passende gengæld for den gode behandling, jeg har fået. Hvis der er noget, du ønsker af mig, må du ikke skrive og bede om en tjeneste, du skal forlange den!’

---

10. Hercher følger her håndskrifterne *τοῖς μείζουσιν* = de mægtigere, dvs. vedkommendes overordnede, mens Weichert (efter min mening helt unødvendigt) retter til *θεοῖς*.